

Nieuwsbrief over Q-koorts September 2009

De ministeries van LNV en VWS geven een nieuwsbrief over de laatste stand van zaken van Q-koorts uit. In de septembereditie komen de geschiedenis van de ziekte aan de orde, de inzet van het onderzoek en een aantal nieuwe maatregelen.

Nieuwsbrief over Q-koorts

september 2009

Waarom deze nieuwsbrief?

Gemeenten en Gemeentelijke Geneeskundige Diensten (GGD's) worden steeds meer geconfronteerd met Q-koorts. Er bereiken ons veel vragen over de oorzaken van Q-koorts, het onderzoek dat wordt uitgevoerd en de bestrijding van de ziekte. De ministeries van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) en Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) willen u met deze nieuwsbrief informeren over de stand van zaken. In deze editie komen de geschiedenis van de ziekte aan de orde, de inzet van het onderzoek en een aantal nieuwe maatregelen. Tot slot kijken we kort vooruit.

Geschiedenis van de Q-koorts in Nederland

Tot 2007 werd in Nederland Q-koorts bij mensen slechts vijftien tot twintig keer per jaar gemeld. Andere Europese landen hebben door de jaren heen kleine aantallen mensen met Q-koorts gemeld, meestal bij mensen die beroepshalve meer risico lopen zoals veehouders, dierenartsen en slachthuispersoneel. Incidenteel zijn gelokaliseerde uitbraken beschreven met meer slachtoffers, bijvoorbeeld zo'n 100 personen per uitbraak. In 2007 werden in Nederland voor het eerst ongeveer 170 mensen met Q-koorts gediagnosticeerd. In het jaar daarop werden 1000 mensen met deze ziekte gemeld en dit jaar hebben wij al ruim 2000 geregistreerde patiënten. Nederland heeft daarmee de grootste epidemie die ooit in de wereld is gemeld. Andere Europese lidstaten melden geen gelijktijdige stijging van het aantal geregistreerde Q-koortsgevallen. De ministeries van LNV en VWS vinden het zorgelijk dat het aantal Q-koortspatiënten in Nederland stijgt en dat het gebied waarin mensen ziek worden zich uitbreidt.

Deskundigen zien de grootschalige melkgeiten- en melkschapenhouderijen als de primaire bron van de epidemie in Nederland¹. Zo is aangetoond dat de Q-koortsbacterie (*Coxiella burnetii*) in een

¹ Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde (ntvg, 2009: 153: A370)

afnemende gradiënt in het stof en de lucht rondom besmette bedrijven voorkomt. Daarnaast vinden we meer patiënten in de omgeving van besmette bedrijven dan op grotere afstand van deze bedrijven. De bestrijdingsmaatregelen zijn daarom ook voornamelijk gericht op de melkgeiten- en melkschapenhouderij. Ze zijn gebaseerd op de – helaas beperkt – beschikbare kennis die aanwezig was op het moment dat de maatregelen werden afgekondigd. De buitenlandse experts, die we hebben geraadpleegd, konden ons geen relevante kennis en ervaring leveren. De resultaten van het onderzoek, dat we in 2008 en 2009 hebben ingezet, ondersteunen de gemaakte beleidskeuzes.

Welke onderzoeken worden uitgevoerd?

Beide ministeries hebben, in overleg met de deskundigen, een scala aan onderzoeken in gang gezet. Helaas duurt kennisontwikkeling langer dan iedereen zou willen. De groep beschikbare experts is klein en daarom kan slechts een beperkt aantal onderzoeksvragen tegelijk beantwoord worden. De onderzoeken leveren geleidelijk nieuwe informatie op en de laboratoriumkennis en –ervaring met *C. burnetii* nemen toe. Toch blijven er veel vragen over die een adequate bestrijding van Q-koorts bemoeilijken. Zo weten we nog steeds niet zeker hoe de overdracht van dier op mens precies verloopt.

Eén van de onderzoeken, die meer inzicht moeten geven in de overdracht van dier op mens, is het zogenaamde brononderzoek dat gezamenlijk door GGD's en de Voedsel en Warenautoriteit (VWA) wordt uitgevoerd. Huisartsen melden gevallen van Q-koorts bij de mens aan de GGD die vervolgens het Veterinair Incident en Crisisteam van de VWA inschakelt. Wanneer in een gebied sprake is van een cluster van bevestigde Q-koortspatiënten, bezoekt de VWA veehouderijbedrijven in de omgeving van de meldingen. Op basis van de ontvangen GGD-informatie selecteert de VWA enkele bedrijven. Zij neemt vervolgens een steekproef van het veebestand en onderzoekt of deze dieren *C. burnetii* uitscheiden. Bij het brononderzoek worden zeer uiteenlopende bedrijven bezocht, bijvoorbeeld melkgeitenhouderijen, kinderboerderijen, paardenstallen, of melkveehouderijen.

Wanneer brononderzoek resulteert in een positieve uitslag, leidt dat niet altijd tot maatregelen. Maatregelen worden in principe alleen genomen bij bedrijven waar sprake is van abortusproblematiek. Volgens deskundigen komen bij een abortusgolf zoveel bacteriën vrij dat een cluster van geïnfecteerde mensen kan ontstaan. De maatregelen zijn gericht op het beperken van de transmissie van *C. burnetii* naar mensen. Bedrijven waar geen abortusproblematiek speelt werden tot nu toe gezien als minder belangrijke bronnen voor de epidemie, ook al werd op deze bedrijven wel *C. burnetii* aangetoond. In de volgende paragraaf leggen we uit dat het criterium voor een besmet veehouderijbedrijf wordt gewijzigd.

Maatregelen voor de bestrijding van de Q-koorts

In 2008 en 2009 hebben LNV en VWS de volgende bestrijdingsmaatregelen afgekondigd: een veterinaire meldplicht, hygiëne- en mestmaatregelen voor de melkgeiten- en melkschapenhouderijen en, zodra het mogelijk was, een deels verplichte vaccinatie van alle melkgeiten en melkschapen in Noord Brabant, een deel van Gelderland en een deel van Limburg.

Naarmate er meer informatie en ervaring beschikbaar komt, worden de maatregelen zo nodig aangescherpt of uitgebreid. Minister Klink (VWS) en minister Verburg (LNV) baseren zich hierbij op het advies van de deskundigen van de Voedsel en Waren Autoriteit (VWA), het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM), het Centraal Veterinair Instituut (CVI) en de Gezondheidsdienst voor Dieren (GD). Op 28 augustus 2009 hebben de ministers de nieuwe maatregelen aan de Tweede Kamer gecommuniceerd².

Vaccinatie

Deskundigen zien een systematische vaccinatie van alle melkgeiten en melkschapen als een belangrijke voorwaarde voor een verbetering van de Q-koortssituatie. Er is wereldwijd slechts één producent die op beperkte schaal een nog niet geregistreerd vaccin kan leveren. Dit maakt het

² <http://parlando.sdu.nl/cgi/login/anonymous>

noodzakelijk om keuzes te maken over de inzet van deze vaccins. Op dit moment bereiden wij de vaccinatiecampagne 2010 voor. U wordt daarover in de volgende nieuwsbrief geïnformeerd.

Veterinaire meldplicht

Er geldt een veterinaire meldplicht voor Q-koorts. Wanneer er op de grote melkgeiten- of melkschapenhouderijen bij meer dan vijf procent van de drachtige dieren binnen een periode van dertig dagen abortus optreedt, moet dit gemeld worden. Dit percentage is in 2008 gekozen omdat het een algemeen gehanteerde grens is tussen incidentele abortusgevallen en een abortusgolf die veroorzaakt wordt door infecties. Indien de abortusproblematiek het gevolg is van *C. burnetii*, gaan deskundigen er vanuit dat deze bedrijven relatief zwaar besmet zijn. Daarom kregen deze bedrijven de meest vergaande maatregelen opgelegd.

Het 5%-criterium brengt uiteraard niet alle bedrijven in beeld waar zich met *C. burnetii* besmette dieren bevinden. Positieve bedrijven met een abortuspercentage kleiner dan vijf procent vallen buiten de verplichte maatregelen. Toch kunnen op de grote melkgeiten en –melkschapenhouderijen een aanzienlijk aantal dieren een abortus hebben doorgemaakt als gevolg van *C. burnetii*. Ook is bekend dat niet-aborterende dieren de bacterie kunnen uitscheiden.

Inmiddels zijn er nieuwe laboratoriumtechnische mogelijkheden. Recente onderzoeksresultaten geven aan dat een aanzienlijk deel van de Nederlandse melkgeiten- en melkschapenhouderijen nog vrij is van de Q-koorts.

De rol van Polymerase Chain Reaction-test (PCR)

Deskundigen adviseren ons om het meldingscriterium voor besmette bedrijven te wijzigen. Zij wijzen op de mogelijkheid om de aanwezigheid van de bacterie in tankmelk vast te stellen met behulp van de zogenaamde PCR-test. Deze nieuwe methodiek biedt ons voor het eerst de kans om onderscheid te maken tussen bedrijven met *C. burnetii* en bedrijven zonder *C. burnetii* los van de klinische verschijnselen op het bedrijf. LNV en VWS werken op dit moment aan een aanpak om bedrijven op

basis van tankmelkmonitoring vrij of besmet te verklaren. De bedoeling is dat de nieuwe maatregel nog dit najaar in werking treedt.

Het gevolg van deze aanpak zal zijn dat een groter aantal bedrijven als besmet wordt aangemerkt. Toch vormen niet alle besmette bedrijven een even groot risico voor de volksgezondheid. Er zullen immers ook bedrijven gevonden worden die slechts licht besmet zijn. Het grotere aantal bedrijven kan leiden tot knelpunten bij de hygiëne- en mestmaatregelen. Deze willen wij vóór het komende lammerseizoen zoveel mogelijk oplossen. In de volgende nieuwsbrief zult u hierover worden geïnformeerd.

Vervoersbeperkingen

De indeling van de veehouderijbedrijven in *C. burnetii* positief en – negatief kan leiden tot maatregelen om verspreiding van de bacterie te voorkomen. Bedrijven die *C. burnetii* positief zijn zullen geen dieren meer mogen vervoeren naar bedrijven die *C. burnetii* negatief zijn. Het doel van deze maatregel is om bedrijven die nu nog vrij zijn van *C. burnetii* ook vrij te houden. Zo wordt voorkomen dat nieuwe bronnen ontstaan door verplaatsing van dieren.

Wij adviseren melkgeiten- en melkschapenhouders dringend om geen dieren meer aan te voeren van bedrijven waarvan de Q-koorts-status onbekend is.

Mestbehandeling

Deskundigen adviseren om mest van besmette bedrijven te verbranden, maar hieraan kleven een aantal nadelen. Een belangrijk nadeel is dat geitenmest pas verbrand kan worden nadat het is gedroogd en fijngehakseld. Deze voorbehandeling kan leiden tot transmissie van de bacterie naar mensen. Dit risico is op dit moment onduidelijk, maar niet te verwaarlozen. Daarnaast is er in Nederland maar één bedrijf waar het hele verbrandingsproces in een afgesloten ruimte plaats zou kunnen vinden. Dit bedrijf heeft een zeer beperkte capaciteit. Het verbranden van mest is daarom geen haalbare oplossing voor de huidige problemen. Wij zoeken naar goede alternatieven voor verbranding die vrijwel even effectief zijn en die op grotere schaal kunnen worden ingezet, zoals het

industriële compostering van mest. Het RIVM en het CVI onderzoeken of dit alternatief inderdaad voldoende veilig is. De resultaten van dit onderzoek zullen eind december beschikbaar zijn.

De mestverwerking en de vervoersbeperkingen zijn uitsluitend gericht op de melkgeiten- en melkschapenhouderijen. Andere schapen- en geitenhouderijen waar Q-koorts voorkomt kunnen volgens deskundigen wel leiden tot individuele gevallen bij mensen, maar niet tot grootschalige uitbraken. Vervoersbeperkingen en mestmaatregelen zijn voor deze niet-melkleverende bedrijven op dit moment dan ook niet aan de orde. Bedrijven met een publieksfunctie moeten wel gevaccineerd worden.

Tot slot: een blik naar de toekomst

Dit jaar zijn er ruim 2000 mensen met Q-koorts gemeld bij het RIVM. Er zijn in Nederland vijf mensen overleden die Q-koorts hadden. Allen hadden ook een andere aandoening. Ondanks de verwachte positieve effecten van de intussen ingestelde maatregelen kunnen ook in 2010 nog steeds mensen ziek worden van deze bacterie.

Wel stellen wij vast dat centrale, regionale en lokale bestuurders, humane en veterinaire deskundigen steeds beter samenwerken om de vragen rondom de Q-koortsepidemie op te lossen en de bestrijding te verbeteren. De ministeries van LNV en VWS investeren veel in deze samenwerking en proberen alle aanwezige kennis in Nederland te benutten om de Q-koortsuitbraak te bestrijden. Het volksgezondheidsbelang is leidend bij de keuze van de maatregelen. We maken echter een afweging van de te verwachten effectiviteit, de haalbaarheid en de proportionaliteit van de voorgestelde maatregelen voordat een beslissing wordt genomen. Er komt continu nieuwe kennis beschikbaar, daardoor staan de maatregelen ook steeds ter discussie. Het is belangrijk om maatregelen te nemen die controleerbaar zijn en die draagvlak hebben bij de betrokken partijen en de handhavers. Dit vraagt om overeenstemming over de te nemen maatregelen. Cruciaal is daarbij dat de deskundigen een zoveel mogelijk eensluidende visie hebben.

De ministeries van LNV en VWS zullen het komende jaar een aantal pilotstudies financieren die de effectiviteit en proportionaliteit van maatregelen toetsen. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om aanpassingen in de bedrijfsvoering en de bouw van stallen voor de melkgeiten- en melkschapenhouderij.

De ministers van LNV en VWS hebben de Tweede Kamer laten weten dat zij het sluiten of verplaatsen van stallen op dit moment een niet-proportionele maatregel vinden. De effecten van zo'n maatregel op het verloop van de epidemie zijn onzeker. Bovendien wordt er hard gewerkt aan andere mogelijkheden om de epidemie in te dammen. Bedacht moet worden dat *Coxiella burnetii* mogelijk al wijdverspreid in het milieu aanwezig is, lang overleeft en over nog onbekende afstanden verwaait.

Wij vinden dat het pakket maatregelen, dat in deze nieuwsbrief is geschetst, recht doet aan het stijgende aantal Q-koortspatiënten. Hopelijk worden in 2010 de eerste positieve effecten van de genomen maatregelen zichtbaar.